

EFECTELE „DEZGHEȚULUI” LUI HRUȘCIOV ASUPRA BASARABIEI

Dr. Marius TĂRÎȚĂ

Institutul de istorie al AȘM

Lucrarea *Dezghețul lui N. Hrușcirov și problema Basarabiei* secționează mai multe fenomene importante care au avut loc între anii 1950 și 1964, cu Basarabia atât în postură de subiect, în ce privește evoluțiile cultural-ideologice interne, cât și în postură de obiect, în contextul apropierei româno-sovietice și ulterior răcirii de pe aceleași coordonate. Din punct de vedere cronologic lucrarea nu cuprinde *stricto sensu* epoca hrușciovistă (vezi capitolul I), deoarece înglobează și analiza detaliată a unui fenomen care a avut loc în anii 1950-1952 în sfera lingvisticii sovietice și implicit basarabene, esențial prin aceea că a prefigurat destinderea atmosferei din cultură și științele umaniste din RSSM după moartea lui Stalin, combaterea „marrismului”¹.

Autorul face un pas important în elucidarea trăsăturilor unei perioade care a fost insuficient studiată după 1991, asumându-și riscul posibilelor critici (din cauza lipsei pentru moment a unor lucrări fundamentale pe acest subiect) care pot veni dinspre mai multe domenii, lucrarea de față fiind în acest sens indiscutabil una de referință. Chiar din primul capitol, autorul atacă o temă puțin cunoscută atât publicului larg, cât și cercetătorilor de specialitate. „Campania de dezrădăcinare a „marrismului” din lingvistica sovietică moldovenească” (p. 15-69) se bazează pe documentele de arhivă ale Academiei de Științe a Moldovei – stenogramele discuțiilor și sesiunilor științifice ce au avut loc la Institutul de istorie, limbă și literatură de la Chișinău, ca urmare a articolului lui I. Stalin apărut în *Pravda* în 20 iunie 1950 – „Cu privire la marxism în lingvistică”. Astfel, în fața cititorului apar perspectivele lui I. D. Ceban, I. Varticean, N. Corlăteanu, A. Borșci, a unor lingviști de la Moscova, a lucrătorilor de partid, în privința limbii. În teza pe care autorul o propune cititorilor, anume această ruptură din lingvistică a

¹Nicolai Iakovlevici Marr (25.12.1864 – 20.12.1934) a fost un controversat om de știință rus și sovietic a cărui teorie monogenetică a limbii (teoria iafetică) a constituit ideologia aprobată oficial a lingviștilor sovietici până în 1950.

Gheorghe E. Cojocaru. *Dezghețul lui N. Hrușcirov și problema Basarabiei*. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2014. 266 p.

dus la retragerea paradigmei privind formarea unei limbi noi ca urmare a încrucișării unor alte două limbi (latină și slavă), ceea ce a permis limbii moldovenești din acea epocă (fără a mai avea constrângeri ideologice) să apeleze nestingherit la fondul limbii române din secolul al XIX-lea și a favorizat editarea clasicilor literaturii române la Chișinău, considerați comuni pentru România și RSS Moldovenească. Imaginea discuțiilor interne de la Institutul de istorie, limbă și literatură este completată și de apelul la articolele apărute în *Moldova Socialistă*, care au fost semnate nu doar de lingviști, dar și de scriitori.

Cel de-al doilea capitol este legat de dezghețul din lingvistică și literatură (în limitele în care a fost posibil) după moartea lui Stalin, punctează principalele realizări în domeniul editorial, enumeră actorii esențiali ai procesului. Totuși, spre anul 1959, apar semnele unui noi „îngheț”, fapt ilustrat de autor și prin referință la reacția poetului E. Bucov la tezele lui V. Coroban, în contextul discuțiilor despre „specificul național” (vezi p. 98-99). Până la urmă, Biroul CC al PCM îi va critica aspru pe F. Levit, V. Coroban și N. Romanenco (august 1959) pentru comiterea unor „erori metodologice” în reflectarea concepțiilor politice ale lui Gh. Asachi, V. Alecsandri și B. P. Hasdeu (p. 101).

Cel mai amplu capitol al lucrării este intitulat „Prietenia sovieto-română și impactul ei asupra legăturilor dintre cele două maluri ale Prutului” (p. 107-169). Momentul de cotitură l-a constituit vizita unei delegații a oamenilor de cultură și de știință, fruntași ai muncii din RSSM, în România, între 16 mai și 5 iunie 1953, cu prilejul Decadei RSSM. În cadrul acestei Decade, presa din România a de-

dicat articole „poporului RSS Moldovenești” și oamenilor ei de cultură și știință (Bucov, Lupan, Istru, Barschi, Canna etc.), „avântului economic și social de la orașe și sate”. A fost organizată o expoziție a cărților cele mai „populare” la acel moment semnate de autorii din RSSM, precum și alte expoziții, au avut loc numeroase întâlniri, capela corală „Doina” a ținut mai multe concerte, au fost publicate reportaje din RSSM etc.

În ziua de 7 aprilie 1956 la Moscova a fost semnat de către vice-miniștrii de externe ai României Populare și URSS, un Acord de cooperare culturală. În 24 aprilie 1956 la Chișinău a venit o delegație a Marii Adunări Naționale a RPR în frunte cu președintele acesteia C. Pârvulescu (p. 121-122). „Dezghetul” și apropierea sovieto-română au durat câțiva ani.

Răcirea relațiilor a fost consecință a entuziasmului unor tineri și intelectuali moldoveni în formare în anul 1959, la care autorul s-a referit în capitolul precedent – și a avut loc vizibil în anul 1960. De exemplu, lucrarea colectivă *Istoria României. Schițe*, care era planificată de Institutul de istorie al AȘ a URSS pentru anul 1960, a fost scoasă din planul științific (p. 163). Cu începere din septembrie, „alarmate de forța de atracție a filonului cultural românesc și de disoluția tot mai vizibilă a conceptelor ortodoxe în domeniul limbii și culturii, factorii de decizie de la Chișinău vor urmări să reducă drastic sfera relațiilor cu România Populară” (p. 169).

Capitolul al IV-lea este consacrat *Sufletului glăciar al plenarei a IX-a a CC al PCM* (p. 170-196), plenară care a avut loc la 23 septembrie 1959 și s-a axat pe subiectul „Măsurile de îmbunătățire a activității politice de masă în rândurile oamenilor muncii din republică”. În finalul ședinței, avându-i în vedere pe Meniuc, Portnoi, Coroban și alții, D. G. Tcaci a făcut apelul de a se reacționa „mai incisiv și operativ la cea mai mică abatere de la principiile ideologice ale marxismului, să curmăm în embrion orice manifestări ale tendințelor naționaliste, să nu permitem nimănui să atenteze la prietenia leninistă între popoare” (p. 177). După aceasta, atât Meniuc, cât și Coroban, pentru a nu fi excluși complet din procesele cultural-literare din RSSM, și-au făcut *mea culpa* în presa republicană (p. 182-183).

La 23 martie 1960, la o adunare republicană a lucrătorilor științei, literaturii și artei au fost criticați prozatorul Kahana, eseurile lui Meniuc, greșelile ideologice ale lui Coroban, istoricul N. Mohov pentru „ignoranță politică”, dar și șefii instituțiilor (Universitatea de Stat, Uniunea Scriitorilor, Revista *Nistru* etc.) care nu au luat măsuri față de angajajii lor. Campania aceasta s-a prelungit până la sfârșitul

anului 1961, când o perioadă de respiro a fost determinată de Congresul al XXII-lea al PCUS (17-31 octombrie 1961).

Consecințelor congresului menționat mai sus, în știință și cultura din RSS Moldovenească, i-a fost dedicat capitolul V (p. 197-223). După acest congres, revista moscovită *Voprosi literaturî*, prin vocea lui Iu. Kojevnikov, a inițiat în paginile sale o discuție largă cu privire la literatura moldovenească. Kojevnikov menționa că cei de la *Kommunist Moldavii* au căzut în cealaltă extremă față de cei pe care îi critica prin „ignorarea specificului literaturii” (p. 199). Kojevnikov îi lua apărarea lui Coroban. Prima reacție republicană a venit din partea secretarului CC al PCM E. Postovoi, care considera că propunerea de a deschide discuția e „puțin probabil să fie utilă”. Revista *Voprosi literaturî* a primit atât de multe reacții încât nu a putut să le publice pe toate. O consecință imediată a acestor opinii a fost convocarea ședinței lărgite a Biroului Secției de științe sociale (a AȘ a RSSM) împreună cu Comitetul de conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova, la 29 noiembrie 1962, consacrată problemelor studierii moștenirii clasice. La sfârșitul ședinței, care a fost suficient de aprinsă și a avut opinii variate, s-a hotărât: punerea moștenirii clasice în serviciul „construcției comuniste”, descoperirea tradițiilor progresiste, democratice și umaniste ale literaturii din trecut; studierea științifică a evoluției realismului și romantismului în „literatura moldovenească” ș. a. (p. 219).

Relaxarea spirituală ce s-a produs după cel de-al XXII-lea congres, s-a încheiat la 5 iulie 1963 la plenara a VIII-a a CC al PCM, când I. Bodiul a acuzat revista *Voprosi literaturî* că nu „a ținut cont de opinia publică” și a adus neclaritate în problema moștenirii clasice.

Ultimul capitol al lucrării tratează înghețul din relațiile sovieto-române apărut odată cu „problema teritorială” (a Basarabiei) (p. 224-252). După mai multe referiri ale lui N. Hrușciiov la problema frontierelor postbelice, începute la 7 martie 1959 la Leipzig, ieșirea la suprafață a „deosebirilor de păreri” a fost o chestiune de timp. Aceasta s-a întâmplat la conferința CAER de la Moscova în 6-7 iunie 1962. Peste doi ani și ceva la București erau editate *Însemnările lui Marx* și o scrisoare a lui Engels din 4 ianuarie 1888, în care se menționa „răpirea de două ori a Basarabiei” și năvălirile consecutive ale Rusiei în România în secolul al XIX-lea. În același an, fostul ministru al culturii, A. M. Lazarev, intra pe frontul polemicii sovieto-române cu manuscrisul *Reunirea poporului moldovenesc într-un stat sovietic unic* (p. 251). Acesta a fost începutul disputei

sovieto-române, pe una din dominantele sale în anii '60-'70 – chestiunea Basarabiei.

Două observații pe marginea lucrării, care țin de metoda autorului, sunt importante de făcut. Gh. Cojocaru urmează strict documentele în demersul pe care îl construiește și nu are favoriți printre protagoniștii evoluțiilor de la Chișinău în anii 1950-începutul anilor 1960. Dincolo de „marrismul” pe care îl promova I. D. Ceban, autorul nu pregetă să evoce momentul când acesta l-a susținut pe criticul Coroban, acuzat și de faptul că apăra noțiunea de „dor” în poezia populară ca specific național (p. 209). Pe de altă parte, deși discuțiile în contradictoriu s-au dus preponderent pe terenul lingvisticii, autorul deschide în mai multe locuri paranteza în privința raporturilor dintre scriitori. La p. 175, de exemplu, este ilustrat momentul atacului lui Bucov la adresa lui Meniuc, pentru „reanimarea revistelor „reacționare” din România interbelică” (p. 175), uitând că de fapt (cu 13 ani mai devreme) după referatul jdanovian privind *Zvezda* și *Leningrad* din august 1946, el, Bucov, era să fie cel acuzat pentru

„protejarea” lui Meniuc, căruia atunci i s-a imputat pentru prima dată că ar fi colaborat la aceste reviste. (Cf. *Arhiva Organizațiilor Social-Politice*, Fondul 2955, Inventarul 1, Dosarul 68.)

Din concluziile autorului reținem importanța implicațiilor „dezghețului” – „legarea, fie și de scurtă durată, a unor relații culturale, științifice și umanitare între RSS Moldovenească și România Populară, destul de consistente față de perioada premergătoare sau față de cea următoare „dezghețului” hrușciovian, a servit drept o gură de aer pentru spiritualitatea românească dintre Prut și Nistru, întărindu-i capacitatea de rezistență și sugerându-i niște repere axiologice certe de orientare” (p. 256). După concluzii urmează un indice de nume (p. 257-266), care cuprinde diferite personalități ale vieții culturale, oameni ai Partidului din perioada analizată de autor, dar și numele clasicilor puși în discuție. La sfârșit sunt înserate 11 fotografii în care apar scriitori, critici literari, lingviști în diferite ipostaze surprinse în anii 1950-1959.

Păretar (fragment), motivul *Busuioc*, începutul sec. al XIX-lea. Nr.7